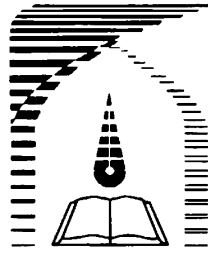

السلامة والرحمة والرحمة

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

بررسی معارضات زبانی مشرکان با پیامبر (ص) و پاسخ‌های قرآن

هادی زینی ملک‌آباد

استاد راهنما:

دکتر خلیل پروینی

استاد مشاور:

دکتر نصرت نیل‌ساز

تیرماه ۱۳۹۰

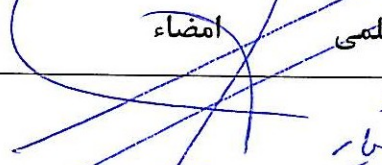
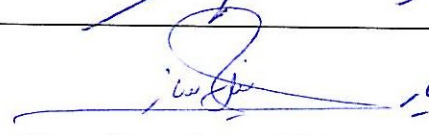
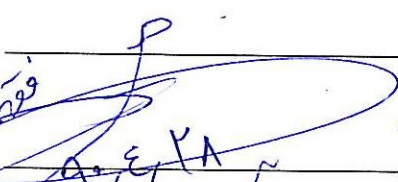
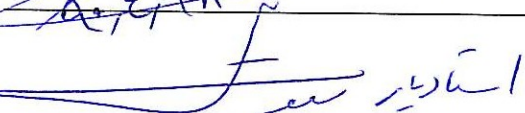
تأییدیه هیات داوران

(برای پایان نامه)

اعضای هیئت داوران، نسخه نهائی پایان نامه آقای: ها ری زری

را با عنوان: بررسی معادلات زبان در زبان با ویدیا بهرورد ریاضی هاگامگان

از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی تأیید می کند.

اعضای هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	علین پروین	دانشیار	
۲- استاد مشاور	ضدینه سل سناز	استاد	
۳- استاد مشاور			
۴- استاد ممتحن	عبدالهادی فقهی زاده	دانشیار	
۵- استاد ممتحن	کاوش پروین	استاد	
۶- نماینده گروه			

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته

است که در سال در دانشکده

دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر ، مشاوره
سرکار خانم/جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

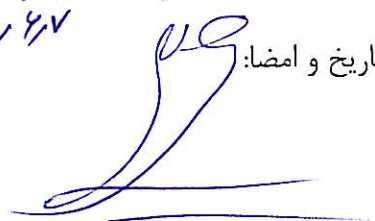
ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **هادی کازینی** دانشجوی رشته **علوم قرآن و حدیث** مقطع **ارشد** تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: **هادی کازینی**

تاریخ و امضا: **۹۰/۶/۷**

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

اینجانب..... دانشجوی رشته..... و رودی سال تحصیلی.....
مقطع..... دانشکده..... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:.....
تاریخ: ۹۰/۴/۸

تقدیم

به پیشگاه مقدس مظلومترین پیامبر

حضرت محمد مصطفی (ص)

و فرزند دردانه اش

حضرت حجة بن الحسن العسکری

روحي و ارواح العالمين لتراب مقدمه الفداء

تشکر و قدردانی

پس از حمد و ثنای الهی و درود بی‌پایان به پیشگاه اهل بیت علیهم‌السلام بر خود لازم می‌دانم از تمامی عزیزانی که بنده را در انجام پژوهش حاضر مدد رساندند تقدیر و تشکر نمایم؛ از استاد راهنمای محترم جناب آقای دکتر پروینی که پژوهش حاضر مرهون راهنمایی ایشان است و نیز از استاد محترم مشاور سرکار خانم دکتر نیل‌ساز که دقت نظر ایشان در سراسر پایان‌نامه یاریگر حقیر بوده است کمال تشکر را دارم.

از تمامی اساتیدی که توفیق شاگردیشان را داشتم به ویژه سرکار خانم دکتر غروی‌نائینی تشکر می‌نمایم.

از پدر و مادرم که امکان تحصیل این جانب را فراهم نمودند تشکر می‌نمایم و برایشان طول عمر با عزت و برکت از خداوند خواستارم.

از دانشجویان محترم گروه تاریخ جناب آقای گراوند و قهستانی که در معرفی منابع تاریخی کمک نمودند و نیز جناب آقای علی صفری که در بازبینی نهایی پایان‌نامه به بنده یاری رساندند، تشکر می‌نمایم.

در پایان از تمامی دانشجویان و دوستانی که مجال آشنایی با آنها برای اینجانب در دانشگاه فراهم گردید به خصوص حمید ایماندار، حسن فراهانی، سعید سحرخیز، حجت طیران، شهرام صیدی، فرشید پروینی، احمد حیدری، مهدی محب‌الدینی، محسن مهدی پور، احمد امید علی، فرهاد قادری، مهدی یحیی زاده و یدالله صادقی و سایر دوستان تشکر نموده و از پیشگاه ایزد منان برایشان موفقیت و سرفرازی روز افزون آرزومندم.

چکیده

مشرکان برای حفظ منافع خود و پایبندی به عقاید خرافی به مخالفت با دعوت پیامبر به یکتاپرستی پرداختند و برای دستیابی به این هدف به انواع دشمنی‌ها و کارشکنی‌ها دست زدند. آنان پیامبر را به روش‌های مختلف مورد آزار و اذیت قرار دادند و با اقدامات مختلف سایر مردم را نیز از حضرت و قرآن دور ساختند. یکی از نخستین و گسترده‌ترین روش‌های مشرکان برای رویارویی با پیامبر معارضات زبانی در سطح وسیع بود که توسط سران مشرکان نسبت به شخص پیامبر و قرآن به روش‌های مختلفی سازماندهی و اجرا شد، اما با وجود این، چنین مسأله‌ای از سوی پژوهشگران مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. در این پژوهش، تلاش شده است با رویکردی تاریخی-جامعه‌شناختی، معارضات زبانی مشرکان با پیامبر و پاسخ‌های قرآن به آنها مورد بررسی قرار گیرد؛ طرح شبهه بشر بودن، انواع اقتراحات و اتهامات، استهزاء و جدال به باطل نسبت به شخص پیامبر و اتهامات سحر، اختلاق، افتراء و اساطیرالاولین نسبت به قرآن از مهمترین معارضات زبانی مشرکان علیه پیامبر(ص) در مکه بود. خداوند به تمامی معارضات زبانی مشرکان نسبت به پیامبر(ص) پاسخ‌هایی قاطع داده، آنها را با دلایل منطقی و تهدید مشرکان، بی‌پایه و اساس دانسته و حضرت را از انواع اتهامات مبرا ساخته است. اتهامات مشرکان نسبت به قرآن نیز با پاسخ‌های محکم، تحدی و تهدید مشرکان مردود گردیده است. ریشه‌یابی معارضات زبانی، تبیین برخی مفاهیم مربوط به این معارضات و بررسی پاسخ‌های قرآن که حجم قابل توجهی از آیات را به خود اختصاص داده است به تبیین برخی باورهای مشرکان و ارائه تصویر درستی از جامعه جاهلی مدد می‌رساند. از آن جا که این پژوهش با هدف ترسیم حجم وسیع معارضات زبانی و آیات مربوط به آن سامان یافته است، بررسی جداگانه هر یک از معارضات زبانی، که پژوهش حاضر راهگشای آنهاست از بایسته‌های پژوهشی مهمی است که نتایج کاربردی به دنبال خواهد داشت.

واژگان کلیدی: معارضات زبانی، پیامبر، مشرکان، شبهه، اقتراحات، استهزاء، جدال، اتهام.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فصل ۱ مقدمه و کلیات.....
۲.....	۱-۱- مقدمه
۳.....	۲-۱- بیان مسأله.....
۸.....	۳-۱- اهداف تحقیق
۸.....	۴-۱- سؤالات تحقیق
۹.....	۵-۱- فرضیه ها
۹.....	۶-۱- پیشینه تحقیق
۱۳.....	۷-۱- ضرورت تحقیق.....
۱۳.....	۸-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری
۱۴.....	۹-۱- روش ساماندهی تحقیق.....
۱۵.....	فصل ۲ مفاهیم نظری.....
۱۶.....	۱-۲- مشرکان
۲۲.....	۲-۲- معارضات زبانی
۲۵.....	۳-۲- جاهلیت و مفاهیم آن
۳۴.....	۴-۲- اعجاز بیانی
۴۰.....	۵-۲- نتیجه گیری.....
۴۲.....	فصل ۳ معارضات زبانی مشرکان با پیامبر با محوریت شخص پیامبر و پاسخ های قرآن.....
۴۳.....	۱-۳- شبهه بشر بودن.....
۴۹.....	۳-۱-۱- پاسخ قرآن به شبهه بشر بودن.....
۵۳.....	۳-۲- اقتراحات مختلف مشرکان.....

- ۵۴ ۱-۲-۳ درخواست نزول ملک
- ۵۴ ۱-۱-۲-۳ ریشه یابی اقتراح نزول ملک
- ۵۷ ۲-۱-۲-۳ عکس العمل قرآن به اقتراح نزول ملک
- ۶۶ ۲-۲-۳ درخواست نزول قرآن بر فردی دیگر غیر پیامبر
- ۶۷ ۱-۲-۲-۳ پاسخ قرآن به اقتراح فوق
- ۶۹ ۳-۲-۳ درخواست آوردن قرآنی دیگر
- ۷۱ ۴-۲-۳ درخواست سخن گفتن مستقیم خداوند
- ۷۵ ۵-۲-۳ درخواست معجزاتی مانند معجزات انبیاء پیشین
- ۷۹ ۳-۳ بهانه جویی مشرکان
- ۸۰ ۱-۱-۳-۳ پاسخ قرآن به بهانه جویی مشرکان
- ۸۳ ۴-۳ اتهامات مختلف مشرکان
- ۸۳ ۱-۴-۳ اتهام جنون
- ۹۲ ۲-۴-۳ اتهام ساحری
- ۹۵ ۳-۴-۳ اتهام مسحور شدن
- ۹۸ ۴-۴-۳ اتهام شعر و شاعری
- ۱۱۲ ۱-۴-۴-۳ پاسخهای قرآن به اتهام شعر و شاعری
- ۱۲۰ ۲-۴-۴-۳ رویکرد اسلام به شعر و شاعران
- ۱۲۶ ۵-۳ استهزاء و تمسخر
- ۱۲۹ ۱-۵-۳ ریشه یابی استهزاء
- ۱۳۲ ۶-۳ مکر و حيله گری
- ۱۳۴ ۱-۶-۳ دارالندوه پایگاه سری توطئه
- ۱۳۶ ۲-۶-۳ پاسخ خداوند به کید و مکر مشرکان

- ۱۳۷..... ۷-۳- جدال به باطل
- ۱۴۳..... ۱-۷-۳ سرچشمه جدال مشرکان یا ویژگی مجادله کنندگان
- ۱۴۵..... ۱-۱-۷-۳ پاسخ قرآن به جدال
- ۱۴۶..... ۸-۳- استعجال عذاب
- ۱۴۷..... ۱-۸-۳ ریشه یابی استعجال عذاب
- ۱۵۰..... ۲-۸-۳ پاسخ قرآن به استعجال عذاب
- ۱۵۶..... ۹-۳- نتیجه گیری
- ۱۵۸ فصل ۴ معارضات زبانی مشرکان با پیامبر با محوریت قرآن
- ۱۵۹..... ۱-۴-۱- اتهام سحر
- ۱۶۴..... ۱-۱-۴- علل و ریشه های اتهام سحر
- ۱۶۸..... ۲-۱-۴- پاسخ های قرآن به اتهام مشرکان
- ۱۷۱..... ۳-۱-۴- نتیجه گیری
- ۱۷۲..... ۲-۴-۲- اتهام اختلاق
- ۱۷۳..... ۱-۲-۴- ریشه یابی اتهام اختلاق
- ۱۷۴..... ۲-۲-۴- پاسخ خداوند به اتهام اختلاق
- ۱۷۵..... ۳-۴-۳- اضغاث احلام
- ۱۷۷..... ۴-۴-۴- اساطیر الأولین
- ۱۷۸..... ۱-۴-۴- ریشه یابی اتهام اساطیر الأولین
- ۱۸۳..... ۲-۴-۴- پاسخ قرآن به اتهام اساطیر الأولین
- ۱۸۷..... ۳-۴-۴- نتیجه گیری
- ۱۸۷..... ۵-۴-۵- اتهام إفتراء
- ۱۸۸..... ۱-۵-۴- ریشه های طرح اتهام افتراء

۴-۵-۲ - پاسخهای قرآن به اتهام افتراء ۱۹۲

فصل ۵ نتیجه ۱۹۹

فهرست منابع و مآخذ ۲۰۳

فصل امقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه

با آغاز بعثت پیامبر (ص) و نزول آیات الهی در فضای «جاهلیت»، کسانی که سالیان سال به دور از چنین تعالیمی به خواسته‌های خود دست یافته بودند، آمال و آرزوهای خود را در خطر دیدند و به انواع دسیسه‌ها و مخالفت‌ها دست زدند. این‌گونه مخالفت‌ها به شهادت قرآن تنها مخصوص به زمان پیامبر اسلام نیست بلکه مخالفت با حق و حقیقت همواره در بستر تاریخ بشریت جریان داشته است.^۱ دعوت خصوصی پیامبر به اسلام سه سال به طول انجامید.^۲ در این مدت تعداد اندکی به اسلام گرویدند که شمار آنها از پنجاه تن تجاوز نمی‌کرد.^۳ در این فاصله زمانی مشرکان به گمان این که دعوت حضرت پیامدهای چندانی نخواهد داشت عکس‌العمل جدی نشان نمی‌دادند؛ اما با نزول آیه «فاصدع بما تؤمر...»^۴ و آغاز دعوت آشکار، عکس‌العمل جدی قریش نیز شروع شد.^۵

به شهادت شمار زیادی از آیات قرآن، رسالت پیامبران الهی به سبب تعارض با باورها و عقاید باطل، منافع اقتصادی و جایگاه اجتماعی و سیاسی سردمداران کفر و شرک، همیشه با شدیدترین انواع معارضات روبرو بوده است.^۶ در این میان معارضات زبانی، به سبب اینکه از اولین، مستمرترین و گسترده‌ترین معارضات است جایگاهی خاص نسبت به سایر تقابل‌ها مانند تحریم‌های اقتصادی و

^۱. بقره: ۲۱۷.

^۲. ابن هشام، السیرة النبویة، به کوشش: عمر عبدالسلام تدمری، بیروت: [بی‌نا]، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۲۶۲.

^۳. همان، ص ۲۴۵.

^۴. حجر: ۹۴ و ۹۵.

^۵. ابن هشام، پیشین، ص ۱۴۶؛ ابن سعد، محمد بن سعد بن منیع الهاشمی البصری (م ۲۳۰)، الطبقات الکبری، بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۱۸ق، ج ۱، ص ۱۵۶.

^۶. برای نمونه ر.ک: هود: ۴۹-۹۹، ۱۲۰، الاسراء: ۱۰۲.

اجتماعی، تهدیدها و اقدامات نظامی دارد. سران کفر و شرک مکه نیز در رویارویی با پیامبر اکرم(ص) و دعوت او به یکتاپرستی و اسلام، شیوه‌های مختلفی از تحریم اقتصادی و اجتماعی، معارضات زبانی تا نبرد در صحنه جنگ را به کار بردند. آیات بسیاری در قرآن بیانگر تقدّم، گستردگی، تنوع و استمرار معارضات زبانی مشرکان مکه است معارضات زبانی با حضرت با طرح شبهات مختلف، اقتراحات و بهانه‌گیری‌های بی‌مورد و نیز انواع اتهامات نسبت به قرآن و پیامبر با هدف اخلال در دعوت حضرت از سوی سران مشرکان طراحي و ساماندهی شده است و خداوند نیز در قرآن بدان‌ها پاسخ قاطع و مبتنی بر برهان‌های عقلی و منطقی داده است.

بررسی، تحلیل و واکاوی علل و اسباب معارضات زبانی در قرآن نیازمند شناخت درست فضای نزول آیاتی است که معارضات را مطرح و پاسخ گفته است. از این رو آگاهی از خاستگاه شرک و نیز شناخت درست مفهوم جاهلیت که نمودار ویژگی‌های جامعه عصر پیامبر در آغاز دعوت است، ضرورتی انکارناپذیر است. در حالی که بررسی معارضات زبانی با رویکرد صرفاً درون‌متنی راه به جایی نمی‌برد، همراه ساختن آن با رویکرد تاریخی- جامعه‌شناختی تصویری روشن از فضای جامعه جاهلی فراهم می‌نماید و به تفسیر دقیقتر از آیات مدد می‌رساند.

۱-۲- بیان مسأله

معارضه زبانی یعنی هر نوع کار یا فعالیتی که با استفاده از ابزار زبان و در قالب شکل نوشتاری و یا به صورت شفاهی به منظور تأثیرگذاری بر روحیه و رفتار یک فرد یا گروه با هدف مشخص صورت پذیرد؛ به عبارت دیگر معارضه زبانی یعنی تحمیل اراده بر حریف به منظور حاکم شدن بر فعالیت‌های او از راه‌های غیر نظامی و به طور کلی در منظومه‌ای جامع، معارضه زبانی یعنی استفاده برنامه‌ریزی شده از تبلیغات و سایر اعمالی که قبل از هر چیز، با هدف تأثیر بر نظرات، احساسات، مواضع و رفتار طرف مقابل به شیوه‌ای خاص و برای دستیابی به هدفی مشخص است. نکته قابل توجه در این نوع معارضه این است که محدود به زمان جنگ و یا وضع خاصی نیست بلکه کرانه‌ای ناپیدا دارد و در هر زمان و

مکانی صورت می‌گیرد. معارضهٔ زبانی پیشینه‌ای بسیار طولانی دارد؛ چرا که انسان‌ها برای تحت تأثیر قرار دادن طرف مقابل به شیوه‌ها و ترفندهایی متوسل می‌شدند و این فعالیت‌ها از ارتباط بین دو فرد گرفته تا ارتباطات کوچک و بزرگ وجود داشته است. این نوع فعالیت‌ها و اقدامات در زمان‌های خاص همچون بحران‌ها، جنگ‌ها، نزاع‌های محلی به صورت مختلف و گوناگونی اتفاق افتاده است. دستکاری احساسات افراد، همواره در جنگ‌ها و نزاع‌ها، در شکل‌گیری و سقوط حکومت‌ها، عنصری تعیین‌کننده به شمار می‌آمده است. در رقابت‌های دنیای امروز نیز در تمامی عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و به خصوص سیاسی، تبلیغ، حربه‌ای بُرآن برای مبارزه با حریف شمرده می‌شود و مبارزات تبلیغاتی که بخش زبانی، بخش مهمی از آن است، دوشادوش تقابلات نظامی و حتی فراتر از آن و در قالب فعالیت‌های سازماندهی شده نقش مهمی ایفا می‌کند. در دنیای امروز توجه سران قدرتمند جهان به این موضوع به عنوان حوزهٔ مبارزاتی نامحدود حائز اهمیت است. مبارزه در این عرصه به ظاهر تلفاتی ندارد؛ اما در واقع جنگ در این عرصه دارای قدرت تخریب و پیچیدگی بیشتری است، مواضع دشمن به سختی قابل شناسایی است و متحد ساختن قوای لازم برای دفاع، کاری سخت و زمان‌گیر است به خصوص که تمامی گروه‌های سنی در این جنگ خواسته و یا ناخواسته درگیر می‌شود. در چنین فضایی مهمترین مسأله، دشمن‌شناسی و شناخت مواضع دقیق حریف و رقیب است که نیازمند داشتن ایمان و قدرت تجزیه و تحلیل درست مسائل است. افراد هر جامعه هر اندازه در این زمینه از رشد بیشتری برخوردار باشند میزان تلفات کمتر خواهد بود و تمایز حق و باطل آسان‌تر. در این رویارویی هر طبقه‌ای با هر میزان اطلاعات و آگاهی در معرض لغزش قرار دارد؛ زیرا دشمن برای هر طبقه‌ای برنامهٔ تبلیغی دارد و در نثار اکاذیب و تهمت‌ها کوتاهی نخواهد کرد و تا آن جا که فکر و درایت و موقعیت‌شناسی او اجازه دهد حداکثر استفاده را خواهد نمود. تاریخ سرشار از نمونه‌های روشن تقابل حق و باطل است و کمتر صفحه‌ای از صفحات تاریخ ملتی را می‌توان یافت که خالی از تنش‌ها و تعارضات زبانی در قالب دروغ، اتهام و ... نباشد. برخلاف مبارزات و جنگ‌های مختلف بین ملت‌ها که باعث اتحاد و موضع‌گیری افراد ملت‌ها و بسیج عمومی در مقابل دشمن می‌شود، معارضهٔ زبانی و

تبلیغاتِ سرشارِ آمیخته با صحت و سقم نه تنها اتحاد را به دنبال ندارد بلکه باعث چنددستگی و تفرقه شده و حتی عزم‌های راسخ را سست کرده و غبار شک و تردید را در فضای اطمینان بلند کرده و دو دستگی‌ها به وجود می‌آید در چنین زمانی تنها درایت و تجربه کارساز است. سابقهٔ معارضات زبانی مصادف با نخستین ندای توحید است و در تاریخ زندگی انبیاء سلف از حضرت نوح تا عصر حاضر قابل بازیابی است و آیات قرآن نیز سرشار از رویارویی انبیاء و احتجاجات آن‌ها با مخالفان توحید است. این موضوع در زمان پیامبر(ص) شکل پیچیده‌تری به خود می‌گیرد. البته ذکر این نکته ضروری است که در زمان حضرت به مقتضای شرایط، تنها شکل شفاهی و زبانی معارضه خودنمایی می‌کند و مشکلات موجود در زمینه کتابت و سایر حوزه‌ها، عرصهٔ معارضهٔ زبانی را محدود می‌نماید و شاید به سختی بتوان نمونه‌هایی از معارضهٔ مکتوب را به عنوان شاهد یافت. و بی‌شک چنانچه بسترهای مختلف برای معارضه زبانی فراهم بود معاندان با حضرت نهایت استفاده از آن را می‌بردند با وجود این دشمنان حضرت در این زمینه نهایت استفاده از امکانات موجود را نموده‌اند؛ چنانکه امروز بستر مبارزهٔ زبانی به گستره‌ای بی‌منتها تبدیل شده و پیشرفت در زمینه‌های مختلف تکنولوژی و ارتباطات، تعریفی جامع از تقابل زبانی را دشوار ساخته است. همچنان که اکنون معاندان اسلام حربه‌هایی که برای تخریب و ترور شخصیت پیامبر مکرم اسلام مورد استفاده قرار می‌دهند در قالب استفاده از تمامی ابزارهای فرهنگی و تبلیغی صورت می‌گیرد. لذا یکی از بسترهای قابل بررسی در این زمینه که بی-شک نتایج کاربردی و راهبردی ارزشمندی به دنبال خواهد داشت بررسی معارضات زبانی است که مشرکان با پیامبر(ص) داشته‌اند و این تحقیق در صدد شناسایی آن‌ها است. سران قریش چون نتوانستند در مبارزه با آئین یکتاپرستی از طریق تطمیع و نوید مال و ریاست به موفقیتی دست یابند به حربهٔ بُرنده‌تری برای ریشه کن ساختن توحید متوسل شدند. این حربه همان حربهٔ برندهٔ تبلیغ بود. دشمن پیوسته برای گمراه کردن مردم می‌کوشد تا حریف را به نوعی متهم سازد تا بتواند با نشر اکاذیب و پخش مطالب دروغ و بی‌اساس خود، اعتبار حریف را مخدوش ساخته و چون نتوانسته او را ترور فیزیکی کند با ترفندی مؤثرتر در صدد ترور شخصیت اوست. اهمیت این مسأله و احساس نیاز

به شناخت دشمن در تمامی عرصه‌ها نه تنها بر اثرگذاران جامعه بلکه بر هر شخصی لازم و ضروری است؛ لیکن در جامعه اسلامی به این موضوع آن‌گونه که شایسته است توجه نشده است هر چند سطح آگاهی بسیاری از افراد جامعه نسبت به شناخت دشمن در عرصه جنگ نظامی تا حدودی رضایت بخش است. در آموزه‌های دینی نیز شناخت دشمن، ارائه راهکار و راهبرد در این عرصه مورد توجه است و مبارزات و جنگ‌های پیامبر (ص) مورد تحلیل قرار می‌گیرد؛ اما تحلیل مبارزات پیامبر (ص) در بستر معارضات زبانی، مورد کم توجهی واقع شده است.

قرآن به سبب جامعیت و واقع‌نمایی در شناساندن دشمن و ارائه راهکارهای مقابله با او نقش منحصر به فردی دارد.

حضرت امام باقر (ع) در تبیین این نکته می‌فرماید: «الْقُرْآنُ نَزَلَ أَثَلَاثًا ثُلْثٌ فِينَا وَ فِي أَحْبَابِنَا وَ ثُلْثٌ فِي أَعْدَائِنَا وَ عَدُوٌّ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا وَ ثُلْثٌ سَنَةً وَ لَوْ أَنَّ الْآيَةَ إِذَا نَزَلَتْ فِي قَوْمٍ ثُمَّ مَاتَ أَوْلِيَاكَ الْقَوْمِ مَاتَتِ الْآيَةُ لَمَا بَقِيَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْءٌ وَ لَكِنَّ الْقُرْآنَ يَجْرِي أَوْلُهُ عَلَى آخِرِهِ مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ آيَةٌ يَتْلُونَهَا هُمْ مِنْهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ»^۱ قرآن بر سه قسم نازل گردیده: یک سوم آن درباره ما و دوستان ماست و یک سوم درباره دشمنان ما و دشمنان پیشینیان ما و یک سوم سنت (فریضه) است. اگر آیه‌ای که درباره قومی نازل شده، با مرگ آن قوم از بین برود، دیگر از قرآن چیزی نمی‌ماند، حال آن که قرآن تا بقای آسمان‌ها و زمین، باقی است و احکام آن جاری و ساری می‌باشد و برای هر ملتی آیه‌ای است که آن را قرائت می‌کند، خواه آنها نسبت به آن آیه بر خیر باشند یا شر.

سخن امام (ع) بیانی عام دارد که لاجرم تأویل آیات را نیز شامل می‌شود لیکن در بررسی به عمل آمده در این پژوهش که مبتنی بر تتبع آیات و استقصای آنهاست به جرأت می‌توان گفت که دشمنی‌های زبانی با پیامبران بخش عمده‌ی آیاتی است که درباره مخالفان انبیاء و برخورد‌های آنها نازل گردیده است.

^۱ . الفیض الکاظمی، المولی محسن، الصافی فی تفسیر القرآن، مشهد، دارالمرتضی للنشر، [بی‌تا]، ج ۱، ص ۱۴.

نکته حائز اهمیت این که به سان بسیاری از آیات قرآن که فرازمانی است آیات ناظر به دشمنان انبیاء نیز فرازمانی است و از دیگر سو شباهت تاریخی اقوام گذشته در رویارویی با دعوت انبیاء و در پی آن پاسخ‌ها و عکس‌العمل قرآن چونان اصلی ثابت است چنانکه در قرآن نیز به این موضوع اشاره شده است.^۱

حاصل سخن اینکه معارضات زبانی مخالفان انبیاء که در فصل‌های بعدی بدان اشاره خواهد شد، حجم قابل توجهی از آیات قرآن را به خود اختصاص داده است که دارای نقاط اشتراک و افتراقی با توجه به شرایط جامعه هر پیامبری است.

مخالفان انبیاء در سراسر تاریخ ارسال رسولان پیوسته پیشوایان دینی، یعنی انبیاء را مورد هدف قرار داده‌اند. آنان به خوبی دریافته بودند که عامل اصلی بیداری مردم و بسیج آن‌ها علیه مستکبران، پیامبر همان زمانه است. بنابراین آنان خطر را خوب احساس نموده و تمام توان خود را به کار می‌گرفتند تا تلاش‌های پیامبر هر زمانه‌ای را ناکارآمد سازند.

قرآن کریم به خوبی این حقیقت را تبیین نموده و می‌فرماید: «و هَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ ...» [مؤمن: ۵]؛ در مورد پیامبر اسلام نیز شدت عمل بیشتری به کار بردند «و إِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يَخْرُجُوكَ» [انفال: ۳۰].

بررسی آیات قرآن نشان می‌دهد که معارضه زبانی مخالفان با انبیاء الهی با وجود برخی نقاط مشترک پیوسته شکل ثابتی نداشته است؛ بلکه به مقتضای زمان و مکان، عملکرد مخالفان تغییر می‌کرد. در زمان پیامبر اسلام دشمنان حضرت با توجه به شرایط موجود از روش‌های خاصی برای رویارویی با حضرت بهره جسته‌اند.

این پژوهش به دنبال این هدف است که طرح مشکل معارضات زبانی را که در اغلب تفاسیر و کتب اعجاز به صورت ناقص بدان پرداخته شده است ریشه‌یابی نموده و به بازیابی حوزه‌های مختلف آن

^۱. ر.ک: مؤمنون: ۴۴ و ۸۱؛ بقره: ۱۱۸؛ مؤمن: ۵؛ سبأ: ۳۴؛ قصص: ۵۸.

پرداخته و میزان تأثیرگذاری آن‌ها را بررسی نماید و با بررسی علمی و همه جانبه و با تأکید بر رویکرد جامعه شناختی و تبیین خاستگاه نزول آیات، تفسیری روشن از این آیات ارائه دهد.

۱-۳-اهداف تحقیق

هدف کلی از این تحقیق بررسی و تبیین معارضات زبانی با پیامبر (ص) و نتایج مترتب بر آن در قرآن است که شامل موارد ذیل است:

۱. دست‌یابی به تحلیل درست از خاستگاه آیات تحدی که الزاماً پس از دروغگو نامیدن پیامبر(ص) مطرح است از این نظر که حضرت آیات الهی را به دروغ به خدا نسبت می‌دهد.

۲. بررسی اتهامات وارده به پیامبر (ص) مانند شاعری، کهنات، جنون و ساحری و ارائه تصویری درست از این مفاهیم در دیدگاه اعراب عصر نزول و تناسب اتهامات وارده نسبت به حضرت رسول مکرم با تأکید بر نگاهی تاریخی- جامعه شناختی.

۳. شناخت آیاتی که به ظاهر خالی از اتهام بوده لیکن حاوی عناد زبانی و سرشار از تبلیغ‌های سازماندهی شده است.

۴. آگاهی از دشمنی‌های زبانی با توجه به آیاتی که در پی تسلی به رسول مکرم بوده مانند «إصبر علی ما یقولون» و بررسی میزان این گونه دشمنی در مکه و مدینه و تفاوت آن.

۵. تحلیل دشمنی مستقیم در عرصه معارضه زبانی با پیامبر (ص) با ظهور افرادی چون مسیلمه کذاب و ... و برخورد حضرت با این گونه معارضات با تأکید بر جدال به احسن.

۱-۴-سؤالات تحقیق

۱. معارضات زبانی با پیامبر (ص) چه جایگاهی در قرآن دارد؟
۲. مصادیق معارضات زبانی مشرکان در قرآن چیست؟
۳. عکس‌العمل قرآن در برابر معارضات زبانی مشرکان در قرآن چیست؟